

A MAGYAR KIRÁLYI FÖLDMŰVELÉSÜGYI MINISZTERIUM KIADÁSA

RÁDIÓS GAZDASÁGI ELŐADÁSOK

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

ELNÖK: BR. PRÓNAY GYÖRGY DR.
HELYETTES ELNÖK: TÓTH JENŐ DR.

TAGOK:

BUDAY BARNA SZTANKOVICS JÁNOS
BÉMETH JENŐ WELLMANN OSZKÁR DR.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

CZVETKOVITS FERENC DR.

SEGÉDSZERKESZTŐ:

SUHAYDA TIBOR

SZERKESZTŐSÉG:

BUDAPEST, V., KOSSUTH LAJOS-TÉR 11. SZ., II. 202.

II. ÉVF.

A. SOROZAT.

8. SZÁM.

OLVASD EL, ŐRIZD MEG ÉS GYŰJTSD KÖNYVTÁRBA!

A MEZŐGAZDASÁGI ÜZEMRENDSZEREK ISMERTETÉSE

ÍRTA:

VILÁGHY KÁROLY

GAZDASÁGI AKADÉMIAI RENDES TANÁR

A Földművelésügyi Minisztérium megbízása alapján
csinos kivitelű és egész vászonkötésű

BEKÖTÉSI TÁBLÁK

ezen „Rádiós Gazdasági Előadások“ 1928. évben megjelenő
számaihoz már kaphatók könyvkereskedésünkben. Ára közvetlen
nálunk átvéve darabonként —80 fillér, postán, keresztkötéssel 1— pengő
„Patria“ Irodalmi Vállalat és Nyomdai R.-T., Budapest, IX., Üllői-út 25. szám.

A mezőgazdasági üzemrendszerek ismertetése.

Írta: **Világhy Károly**, gazdasági akadémiai rendes tanár.

A mezőgazdasági üzemrendszerek alatt azokat a gazdálkodási módokat értjük, melyek az emberiség történetében, kezdve az ősember űzte „foglalás”-tól egészen a mai kor legmodernebb ipari gazdaságáig kialakultak.

A gazdálkodási módok mindenkor szoros összefüggésben vannak a természeti és közgazdasági viszonyokkal. Mert másként kell gazdálkodni hideg, másként száraz vagy csapadékos éghajlat alatt és ismét másként sűrű vagy ritka népességű vidéken, valamint jó vagy rossz közlekedési viszonyok között.

Ezért a mezőgazdálkodás terén számtalan üzemrendszer vagy másként gazdálkodási mód alakult ki, melyeket a gazdának feltétlenül ismerni kell, mert ezeknek az ismereteknek birtokában tudja csak kiválasztani a leghelyesebb, legjövedelmezőbb gazdasági irányt. Jó gazda pedig csak az lehet, aki a mindenkori viszonyokhoz alkalmazkodni tud.

Jelen előadás keretében azonban nem lehetséges az összes gazdálkodási módokat ismertetni, azért csak azokra terjeszkedünk ki, melyek nálunk is sok helyen előfordulnak, vagy nagyobb jelentőségre tettek szert.

I. Nyomásos vagy gabonagazdálkodás.

Ezt a rendszert jellemzi, hogy a szántóföldön túlnyomórészt gabonát termelnek, ez a jövedelem főforrása, míg az állattenyésztés alárendelt szerepet játszik.

A nyomásos üzemrendszer többféle változata közül nálunk leginkább elterjedt a háromnyomású rendszer. Ennek két alakja ismeretes: egyik a régi, másik a javított háromnyomás.

A régi háromnyomásnál a szántó $\frac{1}{3}$ része ugar, $\frac{1}{3}$ része őszi gabona, $\frac{1}{3}$ része tavaszi gabona, míg a javított alaknál *ugar nincs*,

hanem annak helyére takarmány, kapás vagy ipari növény jön. Sajnos, hazánkban különösen a tagosítatlan községek határában a háromnyomású gazdálkodásnak a régi ugaros alakja van még ma is legtöbb helyen érvényben.

Pedig ennek a gazdasági módnak oly alapvető hibái vannak, hogy ennek fenntartása úgy az egyén, mint a köz szempontjából csak károsnak mondható.

Hibája a rendszernek, hogy a határ $\frac{1}{3}$ része ugar és így rajta nem terem semmi; hibája, hogy az ugar szolgál legelőül, hol az állat csak tengődik, de hibája az is, hogy az ugar feltörése után a gabonatarlót legeltetik s itt elmarad a fontos tarlőhántás, sőt az őszi szántás is s így a tavaszi gabona sokszor csak tavaszi szántásba kerül. Végül a két gabona egymásután szintén kifogásolható.

Amíg régen elég rét és legelő volt, addig az ugaros rendszer megérthető volt, de mióta a legelőket (sőt réteket is) legtöbb helyen feltörték, nincs elég trágya, nincs elég takarmány, az ugar trágyázása is elmarad, ezért az ugaros háromnyomású rendszer jövedelme is a minimumra szállott alá, mely a gazdát ki nem elégítheti.

Az ugaros rendszert ki kell tehát küszöbölni hazánk összes községeiből s helyette — egyelőre a tagosítatlan községekben — a javított háromnyomású gazdálkodást bevezetni, amelynél a megfelelő szántóföldi takarmánytermelés, kapás vagy ipari növények folytán a termelés változatosabb lesz, a munkaerőelosztás megjavul, a trágyatermelés fokozódik, a gazda jövedelme emelkedni fog és biztosabbá válik.

A javított váltógazdálkodásnál is megfontolandó azonban, hogy ahol az ugar helyett kapásnövényt termelünk, vajjon nem előnyösebb-e a későn lekerülő kapás után őszi helyett tavaszi gabonát (árpát) termesztetni és csak ezután vetni az őszi (búzát) műtrágyázva. A kísérletek azt mutatják, hogy úgy az őszi, mint a tavaszi gabona termése ezzel a módszerrel fokozható; nagy gond fordítandó azonban a rendszeres talaj előkészítésére, a többszöri szántásra, mert az árpa után a futrinka- és a bagolypilekkár felületes talajművelésnél nagyobb szokott lenni, mint búza után.

Végeredményben a javított háromnyomású gazdálkodás sem ment ugyan minden kifogástól, mert itt is két gabona követi egymást, de mivel hazánk nagy részén a száraz időjárás miatt a gabona még a legbiztosabb növénynek mondható, azért a javított háromnyomású gazdálkodás meghonosítása az egyszerűbb gazdák kezén — az eddigi ugaros rendszer helyett — a gazdasági haladást fogja szolgálni.

II. Váltógazdaság.

Ez a gazdálkodási mód sokkal tökéletesebb és okszerűbb, mint volt a nyomásos gazdálkodás s így ez az üzemszer a tagosított határokonban, intelligensebb gazdák kezén, vagy jobb természeti és közgazdasági viszonyok között található meg. A váltógazdálkodás úgy a talajművelésben, mint az állattenyésztésben, trágyázásban a legokszerűbb irányt követi, ami nemcsak az átlagtermések emelkedésében, hanem a gazdaságok jövedelmezőségében is megnyilatkozik.

A váltógazdálkodás alapelvei a következők :

1. A gabona a szántóterületnek legfeljebb 50%-át foglalhatja el, nem úgy, mint a nyomásos gazdálkodásnál, ahol az fő szerepet vitt.
2. Ugyanazon vagy hasonló igényű növény, legyen az gabona vagy más, egymásután ugyanazon a területen nem következhetik, hanem a gabona, takarmány, kapás és ipari növény folytonosan váltják egymást.

3. Mélyen gyökerező növény váltakozik sekélyen gyökerező növényvel s talajrontó növény, talajjavító követ.

4. Ugar nincs.

5. A takarmánytermelés szántóföldön is beállítható s így legelő és rét nélkül is megtermelhető a szükséges takarmány.

A váltógazdálkodási üzemszernek két vetésforgója ismeretes :

I. a szigorú norfolki négyes,

II. a szabad, vagy módosított váltógazdaság.

A szigorú norfolki négyes a következő 4 növényből áll : 1. répa, 2. árpa lóherével, 3. lóhere, 4. búza.

A szabad váltógazdasági forgó azonban nem ragaszkodik e 4 növényhez, hanem általános szabályt ad, amely szerint I-ső év kapásnövény trágyázva, 2. év tavaszi gabona, 3. év takarmány, 4. év őszi gabona.

Mindkét forgó növényssorrendje ideálisnak mondható talajökonómiai szempontból, mert a cukorrépa mint trágyaigényes növény istállótrágyázásban részesül, többször kapálják, így a talajt gyommentesen hagyja vissza, ezért talajjavító, egyben mélyen gyökerező és így az altalajból veszi a táplálék nagyobb részét. Az utána következő árpa sekélyen gyökerező, talajrontó és igényes növény, a feltalajból él, számára a cukorrépa után van elég idő a talajt előkészíteni. A lóhere talajjavító, nitrogénygyűjtő, mélyen gyökerező, a talaj erejét kevésbé veszi igénybe s így a búza a lóhere után a legjobb helyre kerül. Tehát mind a négy növény a maximális termést adhatja.

Tekintve azonban, hogy nem minden talaj alkalmas a fenti négy növény termelésére, továbbá sokszor a szükséglet és konjunkturális viszonyok is azt kívánják, hogy másféle növényeket is termeljünk, azért ilyen esetben a szabad norfolki négyes alapján tetszésünk szerint bármely növényt felvehetünk a forgóba, sőt külön szakaszon többéves takarmánynövényeket is termelhetünk (pl. lucerna).

A váltógazdálkodás számos előnyeinel fogva az volna kívánatos, hogy kisgazdáinknál is minél szélesebb körben terjedjen el, ide azonban, mint fentebb jeleztük, elsősorban a községi határok tagosítása és több gazdasági tudás szükségése.

III. Ipari gazdaság.

Az ipari gazdaságokat az jellemzi, hogy ipari növényeket jóval nagyobb arányban termelnek, mint azt a váltógazdaságok termelni szokták.

Az ipari gazdaságok közül azokat, melyek az ipari növényeket fel is dolgozzák, *valóságos ipari gazdaságoknak*, míg más gazdaságokat, melyek gyárakkal nem rendelkeznek, csak ezek részére eladják a termelt ipari növényeket, *tágabb értelemben vett ipari gazdaságoknak* mondjuk.

Az ipari gazdaságok nagy szakértelmet, tőkét és munkát kívánó igen belterjes üzemek, melyek közül különösen a szesz-, cukor- és keményítőgyáraknak van mezőgazdasági üzemi hatásuk, mert ezek saját gazdaságuk területén 30—40%-ban termelnek burgonyát, cukorrépát, továbbá nagymennyiségű hulladékot (moslékot, szeletet) juttatnak vissza a gazdaságnak, miáltal nemcsak a rendes növénytermelés hasznában részesednek, hanem a kiterjedt állattenyésztés és a feldolgozott ipari produktumok révén is egy többlet-jövedelemhez jutnak. De közgazdasági szempontból sem kicsinylendő a mezőgazdasági iparok és ipari üzemek hatása, mert kereskedelmi mérlegünket javítják anélkül, hogy külföldre a talaj tápanyagait kivinnék, miután a szesz, cukor, keményítő nem a talaj sóiból, hanem a levegő szén-savából, a talaj vizéből keletkezik. Ezért külföldön azt látjuk, hogy a mezőgazdasági iparok sokkal nagyobb mértékben vannak kapcsolatban a gazdaságokkal, mint nálunk, mert ott még a szövetkezetek is rendelkeznek különböző mezőgazdasági gyárakkal. Azonban azok a gazdaságok is, melyeknek nincs gyáripárjuk, más gyárak részére jövedelmezően szintén számos növényt termelhetnek, ha tájékozód-
nak arról, mely növény fizetődik ki viszonyaik között legjobban.

Így beállítható a vetésforgóba a cukorrépa, burgonya, cikória, repace, kender, len, napraforgó, cirok, komló, sőt kerti növények is, mint pl. hagyma, paprika, paradicsom, káposzta, borsó, különböző magvak és fűszernövények, melyek a gabonaféléknél jóval több jövedelmet biztosíthatnak úgy a nagy-, mint a kisgazdáknak, ezért az üzemszervezetek között az ipari gazdaságoknak nálunk is nagy jelentőségük van.

IV. Szabad- vagy spekulatív gazdálkodás.

Ennél az üzemszervezetről előre meghatározott vetésforgó, vagy állattenyésztési irány nincs, hanem a gazdálkodás mindig a konjunkturális viszonyokhoz igazodik.

Itt egyszer a gabonatermelés, máskor az ipari növények stb. visznek főszerepet, ugyancsak az állattenyésztésnél is egyszer a hizlalás, máskor a juhászat, sertésenyésztés vagy lefejő tehenészet állítható be aszerint, melyik jövedelmezőbb.

Mindazonáltal nem nélkülözi ez a gazdaság sem a tervszerűséget, sőt bizonyos tekintetben nagyon is tisztán látni kell a helyes növénytermelés sorrendjében, továbbá a növények és állatok megválasztásában.

A szabadgazdálkodás csak tőkeerős, magas szakképzettségű és nagy kereskedelmi tudással rendelkező gazda kezébe való, mely követelményeken kívül még szükséges, hogy a talajok a változó növények részére mindig jó termőerőben legyenek, továbbá jó közlekedési, jó értékesítési alkalmak kellenek, amelyeket a gazdának nagy piaci ismerettel kell felkutatni.

Tény, hogy a spekulatív gazdálkodás kockázattal jár és ezért nem mindenkinek a kezébe való, de viszont tény az is, hogy ily módon a gazda sokszor a legnagyobb jövedelmet érheti el.

V. Kettős termelés.

Az eddig ismertetett rendszereknél a szántóföldön egy évben normálisan csak egy termést kaptak, a kettős termelés azonban lehetővé teszi, hogy két növényt is termeljünk ugyanazon talajon egy évben, miáltal a gazdaság jövedelmezősége számottevően emelkedni fog.

Így pl. őszi keverék, bíborhere tarlójába tavasszal még vehetünk dohányt, kölest, korai tengerit, esetleg káposztát, paradicsot.

mot, takarmánynak pedig jöhet csalamádé, mohar stb., melyeket zabosbükköny után szintén vethetünk még.

Sőt nyáron gabonatarlóba is jöhet nem egyszer csalamádé, köles, mohar, fehér mustár, tarlórépa stb.

A kettős termeléshez azonban elsősorban jó talajerő, elegendő fogat és csapadék szükséges. Mindazonáltal helyes talajműveléssel (mélyszántás, tarlóhántás stb.) a mi éghajlati viszonyaink között is nagyobb mértékben kell felkarolni a kettős termelést, mert erre számos követendő példát látunk.

VI. Zöldtrágyát alkalmazó gazdálkodás.

Ha valami ok miatt a gazda nem rendelkezik elegendő állattal és istállótrágyával, akkor a növénytermelés biztosítására vagy máshonnan kell beszerezni istállótrágyát, vagy zöldtrágyázáshoz kell folyamodni.

A zöldtrágyázásra pillangós és nitrogénygyűjtő növények alkalmasak elsősorban és ha lehet, nem főterményül elvetni, hanem valamely más növény közé vagy pedig tarlóba.

Nálunk a zöldtrágyázás sok helyen szükséges volna, alkalmazzák is újabban, de a rossz csapadékeloszlás miatt a tarlóba vetett zöldtrágyanövények nem mindig sikerülnek, pedig a zöldtrágya — kiegészítve foszforsav- és káliműtrágyával — igen hasznos eszköz a termések fokozására, miní azt Németországban lépten-nyomon tapasztaljuk.

Nem egyszer sikerül azonban nálunk is a következő tarlóba vetett zöldtrágya: borsó, lóbab, bükköny, szeradella, csillagfürt (ez utóbbit jobb előre, pl. tavasszal beleszórni a gabona közé).

Újabban a somkórót is jónak találták a homokos talajok zöldtrágyanövényéül.

Nem egy esetben a lóhere másodkasználása is felhasználható zöldtrágyának.

VII. Javított legelőváltógazdaság.

A javított legelőváltógazdaságnál a szántó egy része gabonaféléken, kapás vagy ipari növényeken kívül — az állattenyésztés számára, természetes legelők hiányában — mesterséges legelőül, vagy kaszálóul rendeztetik be. Különösen a majortól távolabb fekvő területeken használatos ez a forgó.

De alkalmas ez a forgó a gazdaságok és községek tönkrement legelőinek felújítására is, már pedig erre nálunk sok helyen szükség van. A legelő feljavításánál első évben a legelőtörésbe jön kapás istállótrágyával, második évben tavaszi gabonaféle, fű- vagy füves herekeveréssel, harmadik évben lehet kaszáló, a negyedik és hatodik évben legelő és újból következik a feljavítás. Az ilyen legelők, kapcsolatban rendes gondozással, ligetes fásítással kétszer-háromszor annyi állatot képesek eltartani, mint a mi jelenlegi községi legelőink.

Ezeken az üzemrendszereken kívül még számos más kisebb jelentőségű üzemmód is van, melyek ismertetésétől eltekintünk. Van továbbá vegyes üzemrendszer is, amikor a községhez, majorhoz közeli földeken szabadgazdálkodást, kettős termelést űzünk, távolabb pedig váltó- vagy legelőgazdálkodást állítunk be.

Fő az, hogy a különböző üzemrendszereket minden gazda részletesen ismerje, mert az üzemrendszerek helyes alkalmazásától függ elsősorban gazdálkodásunk jó vagy rossz eredménye.

Az üzemrendszereken belül pedig szükséges, hogy a megfelelő állattenyésztési ágat vagy ipart kiválasszuk, továbbá, hogy helyes trágyázási és műtrágyázási rendszert kövessünk, akkor remélhetjük, hogy gazdálkodásunk a mai nehéz termelési és értékesítési viszonyok között is megfelelő eredménnyel zárul.

